

patrimoni

J. J. CURTO, M. GENESCÀ, M. J. BLANCA. Observatori de l'Ebre (OE) CSIC – Universitat Ramon Llull, Roquetes

PATRIMONI A L'OBSERVATORI DE L'EBRE: UNA BIBLIOTECA CENTENÀRIA

L'Observatori de l'Ebre és un centre d'observació i recerca fundat el 1904 per la Companyia de Jesús per estudiar les relacions Sol-Terra. Un dels seus elements patrimonials més importants és la biblioteca.

La història de la biblioteca de l'Observatori de l'Ebre va començar amb la fundació d'aquest centre, l'any 1904. El fundador, el pare Cirera, va concebre la biblioteca, des d'un principi, com un servei imprescindible per poder portar a terme la recerca al centre. Va visitar observatoris i institucions científiques d'arreu del món, amb les quals va intercanviar publicacions des del primer número.

L'any 1910 és quan comença la publicació del *Butlletí de l'Observatori de l'Ebre* i l'intercanvi de publicacions creix i es fa regular. Així es van fonamentar les bases del futur i fructífer intercanvi de publicacions amb diferents institucions mundials que en molts casos continua encara avui.

Aquest intercanvi al llarg de gairebé cent anys ha estat un puntal molt important en la formació del que avui és el fons documental de la Biblioteca de l'Observatori, especialitzat en ciències de la terra i l'espai. Cal destacar-ne especialment el fons de geofísica i tota la part d'aquesta que estudia la relació de l'activitat solar i la terrestre, temàtica en què des de l'inici ha estat implicada la recerca de l'Observatori.

El fons documental consta d'uns 55.000 volums i hi conviuen diferents tipus de documents: monografies, publicacions periòdiques i seriades, informes tècnics, actes de congressos, tesis, butlletins de dades d'observacions, mapes i altres.

Aquest fons documental centenari ha esdevingut fonamental per a l'estudi de la història de les ciències. En aquest sentit, podríem destacar-ne els més de 2.100 títols de publicacions periòdiques i seriades dels segles XIX i XX, amb butlletins de dades d'observatoris d'arreu del món.

La biblioteca de l'Observatori, a més, aplega cinc col·leccions especials que mereixen una menció (<http://www.obsebre.es/ca/cabibliotecavirtual>).

1) Llegat Landerer

Josep Joaquim Landerer i Climent (1841-1922) va ser un naturalista, geòleg, astrònom i geofísic de finals del segle XIX i principis del XX. Nasqué a València (1841) i morí a Tortosa (1922), treballà a València i a Tortosa, on va fer una important tasca científica. En aquesta darrera ciutat va crear un important nucli científic i va mantenir una estreta relació amb l'Observatori de l'Ebre en la fundació del qual va col·laborar. Fou un precursor dels estudis geofísics i astrofísics, membre de diferents societats científiques nacionals i internacionals. Va ser conegut internacionalment i destacà en la seva especialitat.

El fons es compon de la biblioteca personal, amb llibres, revistes, separates, i mapes; l'arxiu personal, compost de manuscrits, dibuixos, pintures, correspondència i altres documents personals; la col·lecció de fòssils, i els instruments científics que hem pogut identificar. És un conjunt emmarcat en les àrees temàtiques de la seva especialitat, que documenta l'activitat científica de l'època.

2) Fons Monturiol

Narcís Monturiol i Estarriol (1859-1923) va ser un enginyer, intel·lectual, impressor, editor, pintor, polític i inventor, cèlebre per la invenció del primer submarí tripulat i impulsat per una forma primerenca de propulsió autònoma amb un motor químic anaeròbic, anomenat *Ictineu*. La col·lecció recull uns 84 volums de llibres personals de Narcís Monturiol, juntament amb uns quants del seu fill Joan (14 vol.). Aquests llibres són els que va utilitzar per a la construcció de l'*Ictineu*, i possiblement la part de la biblioteca que més va apreciar i que va aconseguir conservar després que fracassés el seu projecte i hagués de vendre's la biblioteca. Alguns dels llibres tenen dedicatòries, anotacions i retalls manuscrits.

3) Fons revista *Ibérica*

La revista *Ibérica* (1914-2004) va néixer a l'Observatori de l'Ebre, amb l'objectiu de difondre el coneixement científic i tecnològic generat en una època marcada pel progrés. La publicació regular setmanal s'inicia el 1914. El projecte, pio-

Edifici Llànderer seu de la biblioteca de l'Observatori. Crèdits: E. Marco.

ner en l'àmbit espanyol, fou possible gràcies a l'ambient que es respirava a Roquetes (Baix Ebre), on els jesuïtes van ser molt actius en el camp de les ciències i fundaren tres laboratoris científics. La revista s'edità a Roquetes fins a l'any 1925 i a partir d'aleshores es traslladà a Barcelona, on continuà fins al principi del segle XXI. Tot i la interrupció d'entregues, la revista va aconseguir sobreviure al llarg d'una colla d'anys, durant els quals documentà la revolució tecnològica que va viure la humanitat al llarg del segle XX. El fons es compon de la biblioteca històrica de la revista i algunes cartes, com també un conjunt de llibres i revistes de les àrees temàtiques d'astronomia, botànica, cosmologia, enginyeria, física, geologia, matemàtiques, meteorologia i altres. La revista *Ibèrica* ha estat digitalitzada fins a l'any 1920.

4) Fons cartogràfic de la Biblioteca de l'Observatori de l'Ebre, 1795-2017

La col·lecció, formada per uns 2.495 documents cartogràfics, recull un conjunt de mapes solts i col·leccions seriades. Es tracta d'un fons molt significatiu de mapes de tot tipus i

de tot el món, principalment dels segles XIX i XX. Hi ha mapes geològics, geofísics, geomagnètics, meteorològics, militars, cartes nàutiques, cartes del cel, mapes d'estacions sísmiques o de franges de la totalitat dels eclipsis i de traçats de línies de ferrocarrils, així com mapes i plànols locals. Alguns són manuscrits. N'hi ha un inventari i una mostra digitalitzats a la Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

5) Fons astronòmic del P. Lluís Rodés

El pare Lluís Rodés i Campderà (1881-1939) va néixer a Santa Coloma de Farners el 1881. Astrònom, jesuïta i director de l'Observatori de l'Ebre, estudià filosofia i teologia a les facultats dels jesuïtes de Tortosa, físiques a la Universitat de Barcelona i astronomia amb Theodor Wulf a Valkenburg. Quan va completar els estudis teològics, va ser enviat a Suècia com a representant de l'Observatori de l'Ebre, per estudiar l'eclipsi total del 21 d'agost de 1914. Posteriorment, de 1914 a 1919, va tenir l'oportunitat de formar-se com a astrònom i perfeccionar els seus coneixements als grans centres de l'astronomia mundial del primer terç del segle XX: a l'observatori de Mount Wilson, a Califòrnia, a Harvard. L'any 1920 fou nomenat director de l'Observatori de l'Ebre. Sota la seva direcció, va incorporar els avenços tècnics i experimentals més avançats a l'observatori ebrenc, que estava especialitzat, sobretot, en l'estudi de la influència de l'activitat solar en els fenòmens geofísics. Destacà en diferents investigacions científiques i com a divulgador de l'astronomia, amb tres edicions del seu llibre *El firmamento* i diferents conferències pronunciades a diversos països. Va morir l'any 1939 a Biníaraix (Mallorca). La col·lecció recull obres astronòmiques amb anotacions manuscrites i un fons de diapositives i fotografies de vidre usades per a les conferències astronòmiques, i també per a figures de les seves publicacions. ■

Bibliografia

Maria GENESCÀ-SITJES, *El llegat Llànderer a l'Observatori de l'Ebre* [en línia], 2a edició, augmentada i convertida a format digital. Roquetes: Observatori de l'Ebre, 2012. <http://www.obsebre.es/php/biblioteca/webllanderer/>

Maria GENESCÀ-SITJES; Carme CLEMENTE MARTÍNEZ; Maria MAURI; Zoraida BURGOS, «Fons Monturiol a la Biblioteca de l'Observatori de l'Ebre; anàlisi grafològica de les anotacions i estudi de l'estat de conservació» [en línia], *XIV*

Trobada de la SCHCT. Castelló, 28 d'octubre de 2016. <www.recer-cat.cat/bitstream/handle/2072/306944/GenescaXIVTHCT-Monturiol16.pdf?sequence=1>

Maria GENESCÀ-SITJES, «Ibèrica magazine (1913-2004) and the Ebro Observatory» [en línia], *Contributions to Science*, 9, 2, (2013), p. 159-68. www.raco.cat/index.php/Contributions/article/view/86753/372618 >